

*Белявська С. Ю.,**здобувач кафедри адміністративного та фінансового права
Національного університету біоресурсів і природокористування України*

ПРАВОВІ ІННОВАЦІЇ В СУДОВОМУ УПРАВЛІННІ: МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ Й АДАПТАЦІЯ ДО НИХ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Анотація. Обґрунтовано необхідність визначення переліку міжнародних правових стандартів як правових інновацій, які впроваджуються для вдосконалення правового забезпечення як складової функції судового управління. Визначено місце правових інновацій у загальній системі правових засад упровадження інновацій у судове управління. Запропоновано структуру й елементний склад системи правових інновацій, а також проведено їх комплексне дослідження.

Ключові слова: міжнародні правові стандарти, судове управління, функція правосуддя, функція правового забезпечення, упровадження інновацій, адаптація законодавства України.

Постановка проблеми. Закон України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007 – 2015 роки» (далі – Закон) [1] наголошує на створенні цілісної системи законодавства, гармонізованої з нормами міжнародного права з питань розвитку інформаційного суспільства з метою підвищення ефективності його розвитку. У зв'язку з цим потребує відповідного вирішення питання відповідності національного законодавства, зокрема, у сфері вдосконалення судового управління, вимогам міжнародних і європейських стандартів, оскільки одним із пріоритетних напрямів розбудови інформаційного суспільства є формування й реалізація інноваційної моделі розвитку органів державної влади України, у тому числі й судової. Водночас у Законі [1] закріплено, що для забезпечення реалізації Основних засад визначальне значення має міжнародна співпраця України щодо формування належного правового підґрунтя. Варто зазначити, що при цьому положення іншого Закону України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [2] є правовими орієнтирами щодо визначення пріоритетних сфер адаптації, серед яких важливе місце належить сфері правосуддя, а отже, і судового управління. Таким чином, в умовах інформаційного суспільства виникає нагальна потреба в активізації спільних зусиль органів судової влади України та науковців-юристів щодо формування ефективних правових засад упровадження інновацій у судове управління, зважено використовуючи для цього відповідні міжнародні правові стандарти як правові інновації, до яких має адаптуватися національне законодавство. Зазначене свідчить про актуальність статті як із наукової, так і практичної точки зору.

Мета роботи полягає в розробці концепції формування системи міжнародних правових стандартів у сфері правосуддя й судового управління та обґрунтуванні доцільності їх аналізу з позиції правових інновацій, упровадження яких сприятиме вдосконаленню правових засад упровадження управлінських та інформаційних інновацій у судове управління.

Виклад основних положень дослідження. Дослідження виявили, що деякими аспектами (правовими, організаційними, інформаційними) удосконалення судового управління за-

ймалися вітчизняні фахівці: І.В. Арістова, І.П. Голосніченко, О.Ю. Дудченко, Р.В. Ігонін, О.Ю. Калугін, В.І. Курило, Р.О. Куйбіда, Л.М. Москвич, Г.О. Мурашин, С.Ю. Обрусна, Д.М. Притика, Б.О. Прокопенко, В.І. П'ятковський, А.А. Стрижак, В.С. Стефанюк, Ю.Ю. Чуприна, С.І. Штогун, а також зарубіжні вчені-правознавці: В.Ю. Зайченко, І.Л. Петрухін, В.О. Терьохін та ін. Водночас на сьогодні відсутні спеціальні комплексні напрацювання щодо визначення переліку та змісту міжнародних правових стандартів у сфері правосуддя й судового управління, які розглядаються як перспективні юридичні джерела національного права та водночас як правові інновації, упровадження яких дасть змогу посилити ефективність правового регулювання впровадження управлінських та інформаційних інновацій у судове управління. У зв'язку з цим сформуємо власну позицію з цього приводу, ґрунтуючись на наукових працях зазначених науковців, чинному національному й міжнародному законодавстві.

Вважаємо за доцільне акцентувати увагу на деяких важливих моментах наших попередніх наукових досліджень, які, серед іншого, сприятимуть досягненню мети цієї роботи. Передусім, у роботі поділяється підхід, відповідно до якого судове управління має два аспекти реалізації: 1) управлінський, що передбачає здійснення інформаційного та організаційного забезпечення; 2) правовий, який передбачає здійснення правового забезпечення. У роботі пропонується впроваджувати правові інновації під час реалізації функції правового забезпечення, яка є однією зі складових функцій судового управління. Нагадаємо, що правові інновації зорієнтовані на отримання нового правового знання, інноваційної правової ідеї, пов'язаних із пошуком перспективних юридичних джерел різних галузей права для законодавства, ґрунтуючись на наявних міжнародних правових стандартах у сферах правосуддя, судового управління й розвитку інформаційного суспільства, а також активізуючи процес зваженої адаптації українського законодавства до означених стандартів. Відповідно, зазначені міжнародні правові стандарти є правовими інноваціями, що мають упроваджуватися у правове забезпечення створення необхідних умов для здійснення справедливого правосуддя.

Усвідомлюючи значення формування понятійного апарату, у роботі на основі загального поняття «міжнародні правові стандарти» було визначено поняття «міжнародні правові стандарти щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судове управління», під яким розуміється система правових норм, принципів, закріплених у міжнародних правових актах та інших міжнародних документах, спрямованих на вдосконалення судового управління. Водночас з метою комплексного дослідження міжнародних правових стандартів у роботі пропонується здійснити їх класифікацію за критерієм «загальності»: 1) загальні міжнародні правові стандарти, які визначають базові правові засади щодо здійснення правосуддя й діяльності органів судової влади; 2) спеціальні міжнародні правові стандарти, які визначають спеціальні правові засади

щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судове управління.

Дослідження засвідчили, що загальні міжнародні правові стандарти – це правові норми і принципи, закріплені в міжнародних нормативних актах, які мають загальний характер і затверджують право кожної людини на справедливий суд, а також рівність усіх перед судом; свідчать про існування засад для гарантування незалежності судової влади та правосуддя. З'ясовано стан адаптації законодавства України до зазначених міжнародних правових стандартів.

У статті висувається гіпотеза щодо переліку міжнародних нормативно-правових актів, які містять загальні міжнародні правові стандарти здійснення правосуддя й діяльності органів судової влади, насамперед, це такі документи: 1) Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) – Загальна декларація прав людини [3] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [4]; 2) Ради Європи – Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) [5]. Під час дослідження перевіряємо висунуту гіпотезу.

Враховуючи обмежений обсяг роботи, вважаємо за необхідне зупинитися на основних міжнародних нормативно-правових актах, які містять загальні міжнародні правові стандарти здійснення правосуддя та діяльності органів судової влади. Передусім, акцентуємо увагу на ролі Загальної декларації прав людини (далі – Загальна декларація) [3]. Так, згідно зі ст. 10 Загальної декларації, «кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» [3]. Положення цієї статті стало фундаментом для захисту прав і свобод людини та громадянина, більше того, цю норму було повною мірою закріплено в Конституції України (ст. ст. 55, 56, 57 і 59) [6].

Вважаємо, що зазначене вище свідчить про те, що судовий захист прав і свобод людини та громадянина забезпечується нормами як міжнародного, так і вітчизняного законодавства. Водночас для реалізації громадянами цього права необхідно створювати відповідне організаційне, інформаційне та правове забезпечення діяльності судів. Отже, прослідковується, серед іншого, і взаємозв'язок реалізації права на судовий захист із здійсненням належного судового управління. Відповідно, високий рівень розвитку судового управління, де постійно будуть упроваджуватися інноваційні підходи технологічного й нетехнологічного характеру, позитивно впливатиме на реалізацію зазначеного нами права на судовий захист.

Наступним міжнародним нормативно-правовим актом, який закріплює загальні міжнародні правові стандарти здійснення правосуддя та діяльності органів судової влади, є Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція) [5], яка має застосовуватися судами України як джерело права. Так, на підставі ст. 6 Конвенції, «кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення» [5]. У зазначеній нормі права Конвенції можна виокремити три основні умови діяльності органів судової влади під час захисту прав і свобод громадян. По-перше, мова йде про публічний розгляд справи, під час якого сторони мають бути заздалегідь повідомлені про слухання так, щоб мати можливість здійснювати своє право на явку до суду. Наприклад, останнім часом на

практиці застосовується відправлення судової повістки про час і місце розгляду справи смс-повідомленням, що стало можливим завдяки впровадженню інновацій в інформаційно-комунікаційні технології (далі – ІКТ).

Друга умова, яку встановлює ст. 6 Конвенції, – це розумний строк судового розгляду, який впливає на рівень організаційного та інформаційного забезпечення створення належних умов у судах для здійснення правосуддя. Наприклад, упровадження в організаційне забезпечення управлінських інновацій під час розподілу судових справ визначає майбутній результат роботи суду. Відомо, що від того, як саме були розподілені справи між суддями, залежить швидкість і якість їх розгляду. Так, відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7], має функціонувати автоматизована система документообігу, яка має забезпечити об'єктивний та неупереджений розподіл справ між суддями. Продовжуючи, слід врахувати третю умову, визначену Конвенцією, а саме розгляд справи незалежним і неупередженим судом, установленим законом. На нашу думку, розгляд справи незалежним і неупередженим судом також пов'язаний зі здійсненням судового управління, оскільки останнє являє собою цілеспрямовану організуючу діяльність усередині судової системи, яка врегульована чинним законодавством та здійснюється уповноваженими органами судової влади і спрямована на організаційне, інформаційне та правове забезпечення діяльності судів з метою здійснення останніми неупередженого й об'єктивного правосуддя.

У статті також проаналізовано положення інших міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють загальні міжнародні правові стандарти здійснення правосуддя й діяльності органів судової влади.

Водночас у роботі пропонується таке розуміння спеціальних міжнародних правових стандартів щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судове управління: це правові норми і принципи, закріплені в міжнародних правових актах, які мають спеціальний характер і регулюють відносини щодо впровадження органами судової влади вказаних інновацій у судове управління.

У статті висунуто гіпотезу щодо переліку спеціальних міжнародних правових стандартів упровадження інформаційних та управлінських інновацій у діяльність органів судової влади, закріплених у відповідних міжнародних правових актах, серед яких слід відзначити такі види: 1) спеціальні Резолюції Економічної та Соціальної Ради ООН; 2) спеціальні Резолюції Генеральної Асамблеї ООН; 3) Європейська хартія про статус суддів; 4) спеціальні Рекомендації Ради Європи; 5) спеціальні Рекомендації Комітету Міністрів Ради Європи; 6) Рекомендації Європейської комісії з питань ефективності правосуддя. Під час дослідження буде перевірена висунута гіпотеза. Дослідження дали змогу переконатися в існуванні великої кількості зазначених міжнародних правових актів, особливо це стосується спеціальних Рекомендацій Ради Європи та спеціальних Рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи. У зв'язку з цим вважаємо за можливе не наводити повний перелік цих актів.

Аналіз виявив, що спеціальні міжнародні правові стандарти, які свідчать про гарантування незалежності судової влади і правосуддя й визначають деякі аспекти вдосконалення судового управління за рахунок упровадження інновацій, можуть бути визначені насамперед в Основних принципах незалежності судових органів, схвалених резолюціями Генеральної Асамблеї ООН № 40/32 та № 40/146 від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. [8]. У цьому міжнародному правовому акті закріплено положення щодо підвищення кваліфікації, підбору й підготовки осіб, відібраних на посаду судді, які повинні мати високі

моральні якості і здібності, а також відповідну кваліфікацію в галузі права. Відзначимо, що підвищення рівня професійної підготовки суддів можна досягти, серед іншого, удосконаленням кадрової роботи шляхом упровадження відповідних інновацій. Тобто, під час призначення особи на посаду судді та підвищення кваліфікації суддів доцільним буде впровадження управлінських інновацій, а саме: проведення постійно діючих семінарів і науково-практичних конференцій, розробка спеціальних тестів для кандидатів на посаду судді, проходження ними стажування, участь у пілотних програмах, аналіз посад і функціональних обов'язків суддів.

Поряд із вищезазначеним на особливу увагу заслуговують Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів (далі – Рекомендації), прийняті Резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені Резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1889 р. [9]. Зазначені Рекомендації передбачають установлення принципів незалежності органів судової влади відповідно до конституційного ладу країни та внутрішньої практики. Вважаємо за необхідне в цьому міжнародному правовому акті виділити Рекомендацію № 5, яка визначає так: по-перше, держава має звернути особливу увагу на необхідність надання певних ресурсів, потрібних для функціонування судової системи, враховуючи призначення достатньої для рівня завантаженості справами кількості суддів; по-друге, забезпечити суди необхідним персоналом та обладнанням [9].

Насамперед, з приводу першого пункту хотілося б звернути увагу на те, що держава, реалізуючи Рекомендацію № 5, зобов'язана надавати необхідні ресурси для підтримки й функціонування судової системи. Відзначимо, що на місцевому рівні відповідні повноваження щодо розподілу необхідних ресурсів для забезпечення діяльності судів здійснюють територіальні управління Державної судової адміністрації України (далі – ДСА України) та апарати суду (їх відповідні структурні підрозділи). З приводу другого пункту Рекомендації № 5, підкреслимо, що, на нашу думку, за допомогою належної кількості фахових працівників апарату й необхідної новітньої техніки суди зможуть удосконалити судове управління. У зв'язку з цим вважаємо за доцільне зазначити, що вищим буде, наприклад, налагоджений рівень роботи апарату суду, то краще буде забезпечене створення належних умов у судах для здійснення правосуддя. Відповідно, удосконалення роботи апарату суду можливе за рахунок упровадження інновацій (інформаційних, управлінських, правових).

Серед міжнародних правових актів, які визначають спеціальні міжнародні правові стандарти, що передбачають розвиток та вдосконалення судового управління, вважаємо за доцільне звернутися до деяких положень Рекомендації CM/Rec (2010 p.) 12 (далі – Рекомендації) державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалені Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 р. [10]. Відзначимо, що цей міжнародний акт у розділі V «Незалежність, ефективність і ресурси» встановлює норми, які передбачають можливість удосконалення судового управління. Вважаємо за необхідне виділити головні аспекти, пов'язані з його вдосконаленням.

По-перше, п. 34. розділу V Рекомендації, згідно з яким суддів необхідно забезпечити інформацією, потрібною для прийняття відповідних процесуальних рішень [10]. До речі, зазначені положення відображені в чинному законодавстві України, згідно з яким апарат місцевого суду уповноважений здійснювати інформаційне забезпечення судових засідань, зборів суддів, яке полягає в наданні їм документів, нормативної бази й реалізованих рішень щодо обсягу, розміщення та організації

необхідної інформації, яка має бути цілісною, достовірною, захищеною від несанкціонованого доступу. По-друге, згідно з п. 36 розділу V Рекомендації, з метою запобігання виникненню та зменшенню надмірного робочого навантаження в судах, потрібно вжити необхідних заходів для забезпечення незалежності судової влади, щоб передати вирішення несудових питань іншим особам із відповідною кваліфікацією [10]. Вважаємо за доцільне звернути увагу на те, що зазначене положення відображено й у чинному законодавстві України, згідно з яким на підставі ст. 149 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [7], окрім голови суду, його заступника й суддів, до структури місцевих судів входить апарат суду, що здійснює організаційне забезпечення діяльності судів загальної юрисдикції.

Відзначимо, що підвищення кваліфікації працівників апарату судів постійно потребує впровадження інновацій, зокрема відкриття Національної школи судових адміністраторів, постійне вдосконалення їх посадових інструкцій. Це дуже важливий момент, оскільки, що вищий буде професійний рівень працівників апарату судів, то якісніше, оперативніше вирішуватимуться організаційні питання та зменшиться робоче навантаження на суддів. Більше того, це сприятиме належному організаційному забезпеченню створення умов у судах для здійснення правосуддя за рахунок упровадження управлінських інновацій у судовому управлінні.

Отже, можна стверджувати, що розглянуті вище міжнародні правові акти закріплюють спеціальні міжнародні правові стандарти, які можуть сприяти вдосконаленню правових засад щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судовому управлінні. Тобто, висунута гіпотеза була підтверджена отриманими результатами дослідження.

Зазначимо, що дослідження виявили, що всі проаналізовані міжнародні правові акти, які визначають загальні та спеціальні міжнародні правові стандарти, можна поділити на такі: 1) ті, що ратифіковані на території України (Загальна декларація прав людини [3] та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [4], які Україна ратифікувала в 1973 р.; Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [5], ратифікована Україною в липні 1997 р.); 2) ті, які мають рекомендаційний характер (Основні принципи незалежності судових органів [8] та Рекомендації до них [9]; Рекомендації Ради Європи № (94) 12 «Незалежність, дієвість та роль суддів; Рекомендації CM/Rec (2010 p.) 12 [10].

Слід підкреслити, що ратифікуючи міжнародні договори, принципи, хартії, рекомендації, український законодавець створює правове підґрунтя для формування незалежної, ефективної гілки судової влади, у тому числі ефективного судового управління, формуючи при цьому законодавство нашої держави відповідно до положень міжнародних правових стандартів, а отже, впроваджуючи правові інновації. Водночас урахування положень міжнародних актів рекомендаційного характеру під час розвитку вітчизняного законодавства у сфері здійснення правосуддя й судового управління сприяє визначенню правових інновацій, які доцільно впроваджувати, зокрема, у судовому управлінні з метою його вдосконалення.

Висновки. Отже, у статті досліджено систему міжнародних правових стандартів, яка складається з двох взаємодіючих підсистем: 1) загальні міжнародні правові стандарти щодо здійснення правосуддя та діяльності органів судової влади; 2) спеціальні міжнародні правові стандарти, які визначають правові засади щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судовому управлінні. Це дало змогу отримати такі висновки:

1) загальні міжнародні правові стандарти щодо здійснення правосуддя й діяльності органів судової влади мають загальний

характер і затверджують право кожної людини на справедливий суд, а також рівність усіх перед судом; свідчать про гарантування незалежності судової влади і правосуддя; установлюють порядок реалізації права на судовий захист; визначають основні умови діяльності органів судової влади під час захисту прав і свобод громадян (публічний розгляд справи; розумний строк судового розгляду; незалежність і неупередженість судів), які пов'язані з удосконаленням судового управління шляхом впровадження управлінських та інформаційних інновацій; переважно є частиною законодавства України, тобто підтверджують впровадження правових інновацій у правове забезпечення як складової функції судового управління;

2) спеціальні міжнародні правові стандарти, які визначають правові засади щодо впровадження інформаційних та управлінських інновацій у судове управління, мають спеціальний характер та регулюють відносини щодо впровадження органами судової влади вказаних інновацій у судове управління; містять норми права рекомендаційного характеру; сприяють визначенню правових інновацій, які доцільно впроваджувати, зокрема, у судове управління з метою його вдосконалення.

Вважаємо, що подальші наукові дослідження мають бути спрямовані на вироблення конкретних пропозицій щодо адаптації національного законодавства до спеціальних міжнародних правових стандартів, а також на формування відповідного Плану заходів щодо впровадження правових інновацій у правове забезпечення (як складову функції судового управління) створення належних умов для здійснення справедливого правосуддя.

Література:

1. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 9 січня 2007 року // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України від 18 березня 2004 року // Відомості Верховної Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367.
3. Загальна декларація прав людини (рос./укр.) ООН; Декларація, Міжнародний документ від 10 грудня 1948 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015.
4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права ООН; Пакт, Міжнародний документ від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
5. Про захист прав людини і основоположних свобод Рада Європи; Конвенція, Міжнародний документ від 4 листопада 1950 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_004.
6. Конституція України від 28 червня 1996 року // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Про судоустрій і статус суддів : Закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
8. Основні принципи незалежності судових органів, схвалені резолюціями 40/32 та 40/146 Генеральної Асамблеї від 29 листопада та 13 грудня 1985 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://goo.gl/Wc5fyH>.
9. Рекомендації щодо ефективного впровадження Основних принципів незалежності судових органів (Прийняті резолюцією Економічної та Соціальної Ради ООН 1989/60 та схвалені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН 44/162 від 15 грудня 1989 року) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.judges.org.ua/d4.htm>.
10. Рекомендація CM/Rec (2010) 12 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо суддів: незалежність, ефективність та обов'язки, ухвалено Комітетом Міністрів Ради Європи 17 листопада 2010 року на 1098 засіданні заступників міністрів [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_a38.

Белявская С. Ю. Правовые инновации в судебном управлении: международные стандарты и адаптация к ним законодательства Украины

Аннотация. Обоснована необходимость определения перечня международных правовых стандартов как правовых инноваций, которые внедряются для усовершенствования правового обеспечения как составляющей функции судебного управления. Определено место правовых инноваций в общей системе правовых основ внедрения инноваций в судебное управление. Предложена структура и элементный состав системы правовых инноваций, а также проведено их комплексное исследование.

Ключевые слова: международные правовые стандарты, судебное управление, функция правосудия, функция правового обеспечения, внедрения инноваций, адаптация законодательства Украины.

Byelyavska S. Legal innovations in court management: international legal standards and adaptation legislation of Ukraine to these legal standards

Summary. The necessity of determining the list of international legal standards as a legal innovation that will be used to improve the legal provision as part of the function of judicial administration was substantiated. The place of legal innovation in the overall system of legal principles of innovation in court administration was determined. The structure and elemental composition of the legal system of innovation, and held their comprehensive study were proposed.

Key words: international legal standards, judicial administration, administration of justice, legal support function, innovation, legal adaptation of Ukraine.